

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ВНЗ УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ

О.О. Чорновол-Ткаченко, канд. філол. наук (Харків)

Статтю присвячено визначенню основних напрямків та тенденцій в організації науково-дослідницької діяльності студентів у ВНЗ України на сучасному етапі. Досліджується зв'язок між законодавчими положеннями, що регулюють таку діяльність та власне навичками, якими має оволодіти студент для успішного проведення наукового дослідження. Надається алгоритм виконання такого дослідження.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС), організація НДДС у ВНЗ, навички науково-дослідницької роботи, етапи проведення наукового дослідження.

О.А. Черновол-Ткаченко. Научно-исследовательская деятельность студентов в вузах Украины: содержание и задания. Статья посвящена определению основных направлений и тенденций в организации научно-исследовательской деятельности студентов в вузах Украины на современном этапе. Исследуется связь между законодательными положениями, которые регулируют такую деятельность и собственно навыками, которыми должен овладеть студент для успешного проведения научного исследования. Приводится алгоритм такого исследования.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность студентов (НДДС), организация НДДС в вузах, навыки научно-исследовательской работы, этапы проведения научного исследования.

O.O. Chornovol-Tkechanko. Scientific and research activity of students at higher educational institutions in Ukraine: content and tasks. The research concentrates on eliminating of the principal areas and tendencies within organization of scientific and research activity of students at higher educational institutions in Ukraine in the present period. The paper focuses on the connection between legal provisions regulating this type of activity and actual skills a student is to develop for the purpose of fruitful research. An algorithm of such a research is provided.

Key words: scientific and research activity of students, organization of scientific and research activity of students at higher educational institutions, skills of scientific and research work, stages of a scientific research.

М е т о ю статті є визначення провідних напрямків розвитку науково-дослідницької діяльності студентів у ВНЗ України на сучасному етапі.

Науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС) вищих навчальних закладів України є одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю [3]. Саме це формує а к т у а л ь н і с т ь дослідження цього чинника у межах вищої освіти.

О б ’ є к т о м розвідки є зміст та завдання НДДС у відповідності до чинного законодавства України та сучасних соціальних умов. П р е д м е т о м дослідження є основні національні

напрямки та загальні тенденції щодо вдосконалення НДДС як ефективного чинника у підготовці науково-педагогічних та наукових фахівців.

Поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» включає в себе два взаємопов'язаних елементи:

- навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом професорів і викладачів.

Для НДДС вищих навчальних закладів характерним є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та в позанавчальний час. Це забезпечує їхню участь у науковій діяльності протягом усього періоду навчання, тісно пов'язану із науково-дослідницькою діяльністю, що проводиться підрозділами ВНЗ [1].

Зміст і структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах вищого навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів .

Чітка організація НДДС у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню студентами спеціальних навчальних дисциплін, дозволяє найповніше виявити свою індивідуальність, сформувати власну думку щодо кожної дисципліни. При цьому особлива увага приділяється залученню студентів до збору, аналізу та узагальнення кращого практичного досвіду, проведення емпіричних та експериментальних досліджень, підготовки доповідей і повідомлень.

Відзначимо також, що науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом є одним із найважливіших засобів формування висококваліфікованих фахівців. При цьому необхідно розуміти, що сучасна система вищої освіти на Україні спирається на низку чинників, які є провідними у формуванні державної політики в області розвитку науки та технологій, а саме:

- розвиток фундаментальної науки, найважливіших прикладних досліджень та розробок;
- удосконалення державного регулювання в області розвитку науки та технологій;
- формування національної інноваційної системи. У цьому контексті інноваційною вважається діяльність, спрямована на отримання нового або удосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності. Інновація (нововведення) – кінцевий результат такої діяльності ;
- підвищення ефективності використання результатів наукової та науково-технічної діяльності;
- збереження та розвиток кадрового потенціалу науково-технічного комплексу;
- інтеграція науки та освіти;
- розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва.

Згідно з Постановою президії Академії наук України «Про розвиток науки та трансформацію суспільства: концепція для України», провідною метою наукової, науково-технічної та інноваційної політики системи освіти є: забезпечення підготовки спеціалістів, наукових та науково-педагогічних кадрів на рівні світових кваліфікаційних вимог, ефективне використання її освітнього, науково-технічного та інноваційного потенціалу для розвитку економіки та вирішення соціальних завдань [4]. Для досягнення означеної мети в концепції було сформульовано такі основні задачі:

- розвиток наукових досліджень як основи фундаменталізації освіти, бази підготовки спеціаліста;
- органічне поєднання фундаментальних пошукових та прикладних досліджень;

- пріоритетний розвиток наукових досліджень, що мають спрямованість на вдосконалення системи освіти всіх рівнів;
- удосконалення системи планування та фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ.

Для досягнення таких задач пропонуються такі напрямки роботи зі студентами:

- розвивати систему наукових олімпіад, конкурсів на кращу наукову роботу студентів, наукових студентських шкіл та конференцій;
- забезпечити академічну мобільність студентів, аспірантів, докторантів, розробити систему підтримки та заохочення обдарованих молодих науковців;
- удосконалити організацію учбової та науково-дослідницької роботи в системі: школа – ВНЗ – аспірантура – докторантура.

Програма магістерської підготовки у ВНЗ з гуманітарних спеціальностей складається з двох частин: освітньої та науково-дослідної. До останньої частини ставляться такі вимоги:

- магістр має вміти визначати проблему, формулювати гіпотези та задачі дослідження;
- розробляти план дослідження;
- обирати необхідні та найбільш оптимальні методи дослідження;
- опрацьовувати результати, що було отримано, аналізувати та осмислювати їх з урахуванням існуючих наукових досліджень;
- вести бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій;
- представляти висновки наукового дослідження у вигляді рефератів, звітів, наукових статей.

Для успішного виконання згаданих вище видів робіт студент має володіти конкретними навичками науково-дослідної роботи, а саме:

- обирати тему та розробляти план дослідження;
- визначати оптимальні методи дослідження;
- відшукувати наукову інформацію та працювати з інформаційними джерелами;
- збирати, аналізувати та узагальнювати наукові факти, матеріали за конкретною тематикою;
- теоретично проробити досліджувану тему, аргументувати висновки, обґрунтовувати рекомендації та пропозиції;
- оформити результати наукової роботи.

При цьому студент не є зобов'язаним виконувати деякі види НДР, наприклад, його не можна змусити займатися у науковому гуртку, виступати з доповіддю на конференції або

приймати участь у конкурсі на кращу наукову роботу. Однак йому слід пам'ятати, що завдання, які виконує сучасна наука, є настільки складними, що їх вирішення вимагає певних дослідницьких навичок. Важливим є розуміння того факту, що поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» є складеним та містить два основних елементи: 1) навчання студентів елементам дослідницької праці, привчання їх до навичок такої праці та 2) власне наукове дослідження, що проводиться під керівництвом професорів та викладачів. НДРС є продовженням та поглибленням навчального процесу, одним з важливих та ефективних засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Цілями наукової роботи студентів виступають перехід від засвоєння готових знань до оволодіння методами отримання нових знань, надбання навичок самостійного аналізу соціально-правових явищ з використанням наукових методик.

Основні задачі наукової роботи студентів:

- а) розвиток творчого і аналітичного мислення, розширення наукового кругозору;
- б) прищеплення стійких навичок самостійної науково-дослідницької роботи;
- в) підвищення якості засвоєння дисциплін, що вивчаються;
- г) вироблення умінь застосовувати теоретичні знання і сучасні методи наукових досліджень в практичній діяльності.

Наукова робота студентів підрозділяється на учбово-дослідницьку, включається в учбовий процес і проводиться в учбовий час (УДРС), і науково-дослідницьку, виконувану у позанавчальний час (НДРС).

Учбово-дослідницька робота виконується студентами згідно з учбовими планами під керівництвом професорів і викладачів. Форми цієї роботи:

- а) реферування наукових видань, підготовка оглядів по новинках літератури;
- б) виступ з науковими доповідями і повідомленнями на семінарах;
- в) написання курсових робіт, що містять елементи наукового дослідження;
- г) проведення наукових досліджень при виконанні дипломних робіт;
- д) виконання науково-дослідних робіт в період учбової практики і стажування.

Науково-дослідна робота студентів, виконувана у позаучбовий час, включає:

- а) роботу в наукових товариствах і проблемних групах, створюваних при кафедрах;
- б) участь в науково-дослідних роботах по кафедральних темах;

в) виступи з доповідями і повідомленнями на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, що проводяться у вузі;

г) участь у внутрішньовузівських, міжвузівських, регіональних і республіканських олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу;

д) підготовка публікацій за наслідками проведених досліджень.

Для успіху наукового дослідження його необхідне правильно організувати, спланувати і виконувати в певній послідовності. Ці плани і послідовність дій залежать від вигляду, об'єкту і цілей наукового дослідження.

Відповідно до вимог технології проведення наукового дослідження прийнято дотримуватися таких його загальних етапів:

1. ознайомлення з проблемою дослідження та обґрунтування актуальності його теми;
2. вибір об'єкта й обґрунтування предмета дослідження та постановка його мети;
3. аналіз стану розробленості проблеми дослідження та постановка його завдань;
4. висування гіпотези та розробка теоретичних передумов проведення дослідження;
5. розробка програми й методики та постановка окремих питань експериментального дослідження;
6. безпосереднє виконання теоретичного чи експериментального дослідження;
7. обробка й аналіз результатів експериментального дослідження і визначення їхньої надійності (достовірності);
8. практична апробація ефективності результатів дослідження та їхнє узагальнення;
9. оформлення наукової роботи за результатами дослідження, її публікація та захист.

Виходячи з факту існування загально прийнятої алгоритмічної послідовності процедур реалізації технології конкретно-наукових досліджень [2: с. 9-43], розглянемо детальніше пізнавально-технологічні операції, що входять до неї, тобто визначимо змістовне насичення основних етапів алгоритму виконання наукових досліджень .

На першому етапі відбувається знайомство з проблемою дослідження. Наукові проблеми, як відомо, впливають з потреб розвитку суспільства і відрізняються від усіх інших проблем тим, що їхнє вирішення можливе лише на основі проведення відповідних наукових досліджень. Джерелом виникнення наукових проблем слугують суперечності між розвитком науки й станом реальної практики та її потребами.

Другий етап охоплює процедури вибору об'єкта та обґрунтування предмета дослідження, а також постановки його мети. Процедура вибору та обґрунтування об'єкта дослідження з методологічної точки зору є центральним і одним з найбільш відповідальних етапів наукової праці. У результаті виконання цього етапу формують об'єкт-предметну структуру, яка, лишаючись незмінною під час дослідження, визначає правомірність, логіку й послідовність використання в науковій роботі тих чи інших теоретичних та експериментальних засобів. Таким чином, об'єкт-предметна структура виступає надалі як основа формування мети, змісту, програми та методики усього дослідження.

Третій етап спрямовано на аналіз стану розроблення проблеми дослідження та постановку його завдань.

Четвертий етап включає процедури висування гіпотези та розробки теоретичних передумов проведення дослідження. Гіпотеза виступає у вигляді припущення, що висувається для роз'яснення явища, яке вивчається, його суті, структури, зв'язків, закономірностей функціонування, рушійних сил розвитку й таке інше. Тому гіпотеза як конкретна форма наукового передбачення посідає центральне місце у дослідженні.

П'ятий етап передбачає постановку та формування системи питань дослідження, що витікають безпосередньо з його завдань, сформульованих під час виконання третього етапу. У процесі проведення експериментальних або прикладних наукових робіт конкретні питання дослідження відображаються у їхніх програмах і методиках.

Шостий етап охоплює безпосереднє проведення теоретичного чи експериментального дослідження, розробку його понятійно-термінологічного апарату.

Сьомий етап передбачає обробку та аналіз результатів експериментального дослідження і визначення їхньої надійності (достовірності).

Восьмий етап передбачає практичну апробацію ефективності та достовірності результатів дослідження.

Дев'ятий етап спрямовано на оформлення наукової роботи за результатами дослідження та захист. Це передбачає упорядкування результатів окремих дослідів, їх обробку та уточнення зв'язків між ними, а також порівняння результатів теоретичного та експериментального досліджень за допомогою синтезу й теоретичної інтерпретації експериментальних даних, одержаних у досліджах.

Зазначимо, що в реальній практиці дослідження наведені етапи можуть об'єднуватися у більш укрупнені блоки робочого алгоритму, ряд операцій якого виконують одночасно. Проте логіка їхнього виконання і зміст розглянутих процедур не зазнають при цьому істотних змін.

Перспективами дослідження можуть стати вивчення шляхів підвищення мотивації студентів щодо проведення науково-дослідної роботи та розробка системного підходу до такої роботи у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – № 2'16. – Київ: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. 2. Клименюк О.В. Технологія наукового дослідження: Авторський підручник. – К. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 308 с. 3. Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ/Затверджено наказом міністерства освіти України від 02.06.1993. – №161. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/> 4. Про розвиток науки та трансформацію суспільства: концепція для України/ Постанова президії Академії наук України. – № 151 від 03.06.1992. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/documents>.

© О.О. Черновол-Ткаченко, 2009